

Yahya Kemal, Nâzım Hikmet ve Kemal Tahir Arasında Cahit Tanyol'un *Kuruluş ve Fetih Destanı*

Cafer GARİPER*

Öz: Sosyolog, eleştirmen, yazar, şair gibi farklı kimliklere sahip olan Cahit Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı* adlı 1969'da yayımlanan kitabında Osmanlı tarih yazıcılarından, Yahya Kemal'den, Kemal Tahir'den, Nâzım Hikmet'ten yola çıkarak İstanbul'un fethini merkeze alan bir metin ortaya koyar. Düşünce arka planın güçlü bir katman oluşturduğu düzyazı ve manzum parçalardan oluşan bu destanda Tanyol, yer yer öğretici bir kurguya başvurur. Millî tarih teziyle sosyalizmi birleştirmeye çalışır. Şiirsel söylemi yakaladığı manzum parçalarda etkileyici bir dil kullanır. Form/teknik olarak beslendiği anlaşılan Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'na alternatif, Osmanlı'yı olumlayan bir bakış geliştirir. Bu makalede Cahit Tanyol'un *Kuruluş ve Fetih Destanı* yazıldığı dönemin şartları içerisinde, başka metinlerle kurduğu ilişkiler ağı merkeze alınarak çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Cahit Tanyol, Kuruluş ve Fetih Destanı, Osmanlı, sosyalizm.*

*Dr.Öğr.Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Isparta/TÜRKİYE. gariper@gmail.com, cafergariper@sdu.edu.tr, ORCID:0000-0002-1778-0168

Geliş Tarihi / Received: 24 Temmuz 2023 / 24 July 2023
Kabul Tarihi / Accepted: 16 Ağustos 2023 / 16 August 2023

Between Yahya Kemal, Nâzım Hikmet and Kemal Tahir Cahit Tanyol's *Kuruluş ve Fetih Destanı*

Abstract: Cahit Tanyol, who has different identities such as sociologist, critic, writer and poet in the book published in 1969 *Kuruluş ve Fetih Destanı*, based on old ottoman historiographers, Yahya Kemal, Kemal Tahir, and Nâzım Hikmet puts forward a text centered on the conquest of Istanbul. In this epic, which consists of prose and verse pieces in which the background of thought forms a strong layer, Tanyol sometimes resorts to an instructive fiction. He tries to combine socialism with the thesis of national history. He uses an impressive language in the verse pieces that he captures the poetic discourse. He develops an alternative, affirming Ottoman perspective to Nâzım Hikmet's *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*, which seems to have been nourished by form/technique. In this article, Cahit Tanyol's *Kuruluş ve Fetih Destanı* will be tried to be analyzed by centered on the network of relations he established with other texts within the conditions of the period in which it was written.

Key Words: *Cahit Tanyol, Kuruluş ve Fetih Destanı, Ottoman, socialism.*

Giriş

Sosyolog kimliğiyle tanınan Cahit Tanyol (1914-2020), edebiyat dünyasıyla yakından ilgilenir, 20. yüzyılın öne çıkan şairleriyle dostluklar kurar, sanat, estetik konulu yazılar yayımlar, şiirler yazar. Onun, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yahya Kemal başta olmak üzere, çok sayıda şair ve yazarla irtibatının olduğu bilinmektedir. Ayrıca şiir türünde eserler vermenin yanında poetik görüşler de ortaya koyar. İlk şiirleri öğrencilik yıllarında Adana’da 1928’de yayımlanan Tanyol, şiirlerini *Kuruluş ve Fetih Destanı* (1969), *Son Liman* (1992) ve *Düş Yorgunu* (2001) adlı kitaplarında toplar. O, aynı zamanda eleştiri yazıları da yayımlar. Onun ilk baskısı 1969’da yapılan *Kuruluş ve Fetih Destanı*, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu ve İstanbul’un fethini destanlaştıran bir metindir. Bu modern destanda şair, Osmanlı tarihine ve İstanbul’un fethine daha çok Osmanlı tarih yazıcılarının anlatımına bağlı kalarak Yahya Kemal’in ve Kemal Tahir’in tarih anlayışı çerçevesinde yaklaşır. Bir yandan da sosyalist dünya görüşüyle Türk tarihini uzlaştırma çabasına girer. Diğer yandan Nâzım Hikmet’in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nın kurgusuna ve onun söylemine yaklaşan bir dil geliştirir. Fakat o, destanını, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nın Osmanlı karşıtlığının karşısında konumlandırır. Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nı, düzyazı ile manzum metin karışık şekilde düzenler. Düzyazı kısımlarında daha ziyade öğretici tarih bilgisiyle karşılaşılırken manzum kısımlarda epik ve lirik bir dil kendini gösterir. Bu yazıda onun Yahya Kemal-Kemal Tahir-Nâzım Hikmet arasında geliştirdiği tarih algısı, kurguladığı metnin yapısı, gelecek tasavvuru, dil ve söylemi inceleme ve çözümleme nesnesine dönüştürülmeye çalışılacaktır.

Batı dillerindeki épopée/epopoeia karşılığı olarak kullanılan *destan* insanları, toplumları yakından ilgilendiren olayları konu alır. “Daha çok yaratılış, toplum vicdanında iz bırakan savaşlar, bir şahıs ve bir milletin kahramanlıkları ve tabii âfetler, hikâye dışından katılan öğüt, kıssa, masal ve epik karakterli biyografik bilgilerle zenginleştirilerek genellikle anlatıma da-

yalı manzumeler şeklinde destana dönüştürülür” (Yetiş, 1994: 2002). Pospelov’un da ifade ettiği gibi “epik’in esası, bitmiş olaylar üstüne, dıştan bir bakışla yapılan anlatım’dır. (...) Anlatılan şeyin zamanıyla, anlatımın zamanı birbiriyle çakışmaz. Anlatılanlar, anlatım’ın kendi zamanına kıyasla geçmiş’te olmuş görünürler. Anlatıcının belirgin niteliği ise, olmuş bir şeyi anımsayan bir insan konumunda bulunmasıdır” (Pospelov, 1985: 52). Antik Çağ’dan modern dönemlere kadar çok sayıda destan ortaya konmuştur. Bunlar, toplumların ortak duyuş ve düşünüşünü, kolektif bilinci ve belleği temsil eder. Modern çağın destan yazarları, ortaya koydukları kalem ürünleriyle eski dönemlerden itibaren varlık kazanan destan geleneğine kendilerini eklerler. Modern dönem şairleri de eski dönemlerde ortaya çıkan destanlarda olduğu gibi, insanlar üzerinde derin etki yaratan savaşları, göçleri, kahramanlıkları konu alır. Türk edebiyatında eski çağlarda ortaya çıkan destanlara benzer şekilde yakın dönemde de çok sayıda destan yazılmıştır. Özellikle Cumhuriyet yıllarında yazılan destanlar büyük bir birikime ulaşmıştır. Türkçede Abdülhak Hâmit’ten Yahya Kemal’e, Nâzım Hikmet’ten Fazıl Hüsnü’ye, Arif Nihat’tan Niyazi Yıldırım’a kadar çok sayıda şairin kaleminde destan metinleriyle karşılaşılır. Bu şairlerden biri de Cahit Tanyol’dur.

Cahit Tanyol, İstanbul’un fethinin beş yüzüncü yılı kutlamalarının üzerinden belirli bir zaman geçtiği ve Osmanlı tarihinin ilgi gördüğü bir süreçte *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nı yayımlar. Şair, destanın adında yer alan kuruluş kelimesiyle Osmanlı’nın kuruluşuna, fetih kelimesiyle de İstanbul’un fethine gönderme yapar. II.Meşrutiyet yıllarıyla Cumhuriyet’in erken evresinde Osmanlı dönemine aydınların, yazarların ve resmî ideolojinin olumlu bir bakış getirdiği söylenemez. 1953’te İstanbul’un fethinin beş yüzüncü yılı kutlamalarıyla Osmanlı dönemine bakışta bir dönüşümün yaşanmaya başlandığı görülür. Tarih araştırmaları, millî değerlere duyarlı yaklaşım, 1960’larda sosyalist anlayışa bağlı kimi aydınların ve yazarların Osmanlı’yı yeniden değerlendirme çabaları, imparatorluğun yıkılış sürecinin yarattığı aşağılık kompleksini aşma

arzusu bütün Türk tarihine olduğu gibi, Osmanlı yüzyıllarına da olumlayan bir bakışın gelişmesine zemin hazırlar. Bu yolda tarih araştırmaları ortaya konduğu gibi edebiyat eserleri de yayımlanır. Yahya Kemal'in tarih temalı şiirleriyle İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yılı çerçevesinde 1953'te verdiği "Türk İstanbul" konferansı, Fuat Köprülü'nün Fransızcadan Türkçeye aktarılarak 1959'da yayımlanan *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* adlı tarih araştırması, Kemal Tahir'in 1967'de baskısı yapılan Devlet Ana romanı Osmanlı yüzyıllarına bakışın ve ilgisizliğin değişmesinde önemli çalışmalar arasında sayılabilecek ürünlerdir. Başka yazarlar ve şairler de İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yılı vesilesiyle metinler yayımlarlar. 1 Mayıs 1953 tarihinden başlayarak Yeni Sabah'ta "Fetih Rüyası" başlığı altında Cahit Tanyol'un bir dizi yazı yayımladığı görülür. Tanyol'un bu dizi yazıdan on altı yıl sonra kitaplaşan *Kuruluş ve Fetih Destanı* da Osmanlı'ya ve İstanbul'un fethine olumlu yaklaşımın sergilendiği edebî eserler arasında yerini alır.

1. Destanın Yazılış Zemini ve Cahit Tanyol

Kuruluş ve Fetih Destanı, Osmanlı tarihinin ve İstanbul'un fethinin ilgiyi üzerine topladığı bir dönemde parça parça yazılır ve yayımlanır (Çav, 2011: 659). Cumhuriyet'in erken döneminde Osmanlı tarihi üzerinde yapılmaya başlanan bilimsel çalışmalar, 1953'te İstanbul'un fethinin 500. yıl kutlamaları, Osmanlı'nın kuruluşunu konu alan tarihî romanlar, tarih sevgisi, ideolojik arayışlar ve gelecek tasavvuru gibi etkenler Tanyol'u böyle bir destan yazmaya yöneltir. Nitekim kendisi de destanı yazış sebebini "Giriş"te ve söyleşilerinde ifade etme yoluna gider.

Tanyol, Nesrin Çaylı'nın *Yeni Şafak*'ta yayımlanan röportajında "Kuruluş ve Fetih Destanı ne zaman ve nasıl yazıldı" sorusunu "1953 yılında, fethin 500. yıldönümü çok etkileyici ve çok görkemli kutlanmıştı. Fethi destanlaştırma fikri o zaman hâsıl oldu bende" (Tanyol, 2007) şeklinde cevaplandırır. Aynı röportajda İstanbul'un fethinin edebiyatta gereğince yer bulamadığını söyleyen Tanyol, "[d]estanlar efsaneleri de barındırır. Ulubatlı Hasan bir efsane olabilir mi?" sorusuna ise

şu cevabı verir: “Uluslar çözülüş ve dağılış anlarında kurtarıcı fikirlerden ve doktrinlerden yoksun kalırlarsa kendilerini destanlarında tamamlamak ve toparlamak zorunluluğunu duyar. Az önce de söylediğimiz gibi mitoslar destanlar toplumu mayalar. Ulubatlı Hasanlar, Kalyonların kızaklarla indirilmesi gibi olaylar birer efsane olsa bile etkili dinamiklerdir” (Tanyol, 2007). Bir coğrafyanın vatan olmasında irrerasyonel olana, inançlara, destanlara ve mitoslara büyük işlev yükleyen Tanyol’a göre “[h]iç kimse aklın inançtan üstünlüğünü tartışamaz; inanç alanına ait bir olayın yanlışlığını iddia edemez. Her devletin ve büyük şehirlerin kuruluşunda mitoslar vardır. Bu mitoslar o devletin o şehrin yazısız tapularıdır” (2005: 76).

Kuruluş ve Fetih Destanı'nın 1967'de iki parçası Yön'de, iki parçası Cumhuriyet'te yayımlanır. “Der Hicab-ı Fatih Sultan Mehmet” (Yön, Sayı: 2017, 26 Mayıs 1967, s. 5), “İstanbul'un Fethi: Bu Namaz Değil Bir Seferdi” (Cumhuriyet, 2 Haziran 1967), “İstanbul'un Fethi: Büyük Hücum” (Cumhuriyet, 3 Haziran 1967) ve “Akşemseddin” (Yön, Sayı: 2019, 9 Mayıs 1967, s. 15) başlıklarını taşıyan bu metin parçaları, bazı değişikliklerle kitaba alınır.

Metnin 1969'da kitap hâlindeki baskısının “Giriş”inde Tanyol, destanı hangi anlayışa bağlı olarak yazdığını, hangi kaynaklardan yararlandığını, nasıl bir düşünce arka planı üzerine kurduğunu anlatır. “Destanla tarih arasında çok sıkı bir ilişki” (Tanyol, 1969: 5) bulan Tanyol, kendisinde tarihe bakma eğilimini Yahya Kemal'in uyandırdığını belirttikten sonra şunları söyler:

“Zamanla tarihe bakış açım değişti. Belki de beni bu destanı yazmaya zorlayan nedenlerin başında bu gelmektedir. Tarihimize6 bilimsel sosyalizmin metodu açısından bakınca birden gözümde olayların görünüşü ve akışı açıklık kazandı.

İşte beni böyle bir kuruluş destanını yazmaya zorlayan ana neden bu olsa gerek. Yahya Kemal'in bana aşılmaş olduğu tarih sevgisi, tarihimizdeki dialektik akı-

şın eyleme kattığı coşkunlukta bir çeşit somut görünüşe çevrildi” (Tanyol, 1969: 5).

Bu cümleler, Tanyol’un, Yahya Kemal’in tarih anlayışından sosyalist bir tarih anlayışına doğru evirildiğini yahut böyle bir çaba içine girdiğini gösterir. Fakat problem bu kadar basit değildir. Sosyalist bakışla uzun bir tarihî dönemi diyalektiğe bağlı olarak destanlaştırma yoluna gittiğini söyleyen Tanyol, gerçek anlamda Marksist anlayışa bağlı bir metin de ortaya koymaz. Destanı yazdığı yıllarda Yön gazetesi çevresinde toplanan aydınlarla, özellikle de Kemal Tahir’le etkileşim alanına girdiği anlaşılan Tanyol’un “bilimsel sosyalizm”den önemli ölçüde taviz verdiği görülür.

Burada öncelikle bilim adamı, şair ve yazar kimliğinden hareketle Cahit Tanyol’un yetişme şartlarına ve entelektüel yolculuğuna eğilmek gerekir. Adana’da orta öğretim döneminde Arif Nihat Asya’nın, daha sonra Gazi Enstitüsü’nde Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, Hasan Ali Yücel’in, İsmail Hakkı Tonguç’un, Sadi Irmak’ın öğrencisi olan, üniversite asistanlığı sürecinde Hilmi Ziya Ülken’le çalışan, hocalığı yıllarında yazılarıyla Yahya Kemal’in dikkatini çekerek sohbetlerine katılan Cahit Tanyol’un dünyası üniversite ile dönemin, başta Yahya Kemal olmak üzere, şair ve yazarları etrafında şekillenir. Fakat 1958’de Yahya Kemal’in, 1962 başında da A. H. Tanpınar’ın ölümünün yarattığı boşluk; 1961 Anayasası’nın getirdiği serbest ortama bağlı olarak güçlenen sol hareketleri Tanyol’u da içine almış görünmektedir. Nitekim 1962’de kurulan Sosyalist Kültür Derneği’nde görev alır. 1960’lı yılların ortalarında Nâzım Hikmet’in eserlerinin yayımlanması, çıkan gazete, dergi ve kitaplar, yeni çevreler Tanyol’u sarmalına alır. O, bütünüyle Marksist düşünceye geçemez, çünkü geçmişinde Arif Nihat Asya, Tanpınar, Hilmi Ziya, Yahya Kemal gibi sanatkârlar, aydınlar ve onların temsil ettiği dünya algısı vardır. Önceki döneminde kalamaz; çünkü Tanpınar ve Yahya Kemal hayatta değildir. Etkiye açık kişiliğinin hazırladığı zeminde Yahya Kemal’den ve Tanpınar’dan gelen tarih anlayışıyla tarih araştırmalarının sunduğu bilgiyi sosyalist anlayışla üst üste ça-

kıştırmak ister. Böyle bir yönelimle millî tarih anlayışıyla diyalektik yöntemi bir noktada buluşturmaya zorlar. İşte tam bu noktada Tanyol'un önünde yeni bir tecrübe açılır. O da yerlilik düşüncesi, bir başka söyleyişle daha sonraki yıllarda ulusalcı sol şeklinde adlandırılan yönelimdir. Bu yönelim içerisinde Hikmet Kıvılcımlı'dan gelen tarih anlayışından beslendiği anlaşılan, 1930'lardan itibaren Marksist ideolojiye yönelen Kemal Tahir'in dikkate değer yeri olduğu görülür.

Türk edebiyatında Marksist ideolojiye bağlı sanatın öncüsü olan Nâzım Hikmet, ideolojiye bağlılığıyla bilinir. O, Türk tarihini, insanını ve bu insanın sürdürdüğü hayatı diyalektik materyalizm çerçevesinde yorumlar. Buna karşılık 1930'lu yıllarda Marksist teoriyle karşılaşan Kemal Tahir ise Türk insanını, tarihini, onun sürdürdüğü hayatı ideolojiye göre yorumlamak yerine ideolojiyi Türk insanın gerçekliğine göre yorumlama, onu Türk toplumuna uyduğu yönleriyle alma yoluna gider. Sonuçta böyle bir yöntem, ideolojiden taviz vermeyi; Anadolu insanını, tarihini, Türk halkının sürdürdüğü hayatı Marksist teorinin bakış açısından kendi gerçekliğinde anlamayı ve yorumlamayı getirir. Bu da teoriden yer yer ve önemli ölçüde uzaklaşmaya, teoriyi ikincil plana atmaya yol açar. Marksist teorinin, diyalektik materyalizmin mutlaklığı, yerini gerçekliği kavramada ve anlamada bir yönetime bırakır. İşte tam bu noktada Yahya Kemal'in tarih anlayışından gelen Cahit Tanyol, Nâzım Hikmet gibi kendisini ideolojiye eklememe yerine, Yön gazetesi çevresinde "sıkı dostluk" kurduğu Kemal Tahir (Çav, 2011: 250) gibi ideolojiyi yöntem olarak kullanmak, ideolojinin toplumu ve tarihi yorumlamaya elverdiği ölçüde ondan yararlanmak isteği içinde görünür. Bu belirlemelerden sonra Tanyol'un Kuruluş ve Fetih Destanı'na metni merkeze alan yorumlayıcı/anlamlandırıcı bir bakışla Yahya Kemal-Kemal Tahir-Nâzım Hikmet üçgeninde yaklaşmak yararlı olacaktır.

2. Destanın Yapısı ve Kurmaca Dünyası

Kuruluş ve Fetih Destanı, manzum ve düzyazı karışık bir kurguya sahiptir. Destan, "Giriş", "Bu gün ÇÖZÜLME", "Dün YERLEŞME", "KURULUŞ", "DÜŞ", "FİKİR Akşem-

seddin”, “EYLEM FATİH”, “HAZIRLIK” ana başlıkları altında toplanır. Bu başlıkların altında ara başlıklar yer alır. “Tarihe diyalektik çizgide bakan ve devleti sosyolojik bir temele yerleştirmeye çalışan Cahit Tanyol’un *Kuruluş ve Fetih Destanı* isimli eseri, ruh ve beden ortaklığına dayanan” (Çetindaş, 2014: 250), teori ve pratiği birleştirme düşüncesi çizgisinde ilerler. Kronolojinin yer yer geri ve ileri doğru düzenlendiği destanın bölümlenmeleri arasında hacim bakımından farklılıklar bulunmaktadır.

Destanın yazılış sebebinin ve dayandığı düşünce örgüsünün anlatıldığı “Giriş”ten sonra yer alan “bugün ÇÖZÜLME” bölümünde şair, fantastik kurgu içinde,

“Gecenin ortasında duruyorum

Çağ onüçüncü yüzyıl

Ondörde gebe

El yazması kitaplarda zaman perdeleri

Açılıyor bir bir

Bir buruk aydınlık doluyor gözlerime

İnsanlar görüyorum

Çömelmiş

İki büklüm dizlerinin

Üstünde bir eski kitap

Tavanda yansıyor sanki gölgeleri

Parmak izlerinin

Rahlede mum

Tozlu bir düşte beliriyor

Diyar-ı Rum

Üstümde bulutlar kara kara

Kat kat

Uzakta nal ve insan sesleri

Duyuyorum” (Tanyol, 1969: 17)

söyleyişiyle on üçüncü yüzyıldan on dördüncü yüzyıla geçiş sürecindeki Anadolu’nun içinde bulunduğu güç şartların atmosferini sergiler. Sergilenen bu atmosferden sonra,

“Gecenin dibinde oturuyorum
Çağ yirminci yüzyıl
Yirmibire gebe
El yazması kitapları kapadım bir bir
Eridi rahlede mum
Sağım, solum, önüm, arkam uçurum

Medet ya Hacı Bektaş Veli medet
Ayağın turabı ocağın چراغی olayım
Bana el ver

bana dil ver
Beni sahib-ül huruç
yeni bir pîre ilet” (Tanyol, 1969: 18)

diyerek zamanda yolculuğa çıkar. 13.-14. yüzyıldan 20. yüzyıla çıkan yolculuğunda özne, yeni bir önder arayışı içindedir. Çünkü 12.-13. yüzyılda Moğol istilasıyla yıkılan devlet gibi 20. yüzyılda da savaşlarla devlet yıkılmış, halk yeni bir çıkış yolu aramaktadır. “Bu gün ÇÖZÜLME” başlığı altında problemi ortaya koyan şair, üstteki alıntıda da görüldüğü üzere, destanın devam eden bölümlerinde “yeni bir pîr” ve çıkış yolu arayışına girer.

Kendisini yüzyılların içerisinde yolculuk yapan, çeşitli gelişmeleri gözlemleyen ve aktaran biri olarak kurgulayan anlatıcı, “Akşemseddin” alt bölümünde Akşemseddin’in yaşadığı çağın içinden konuşur.

“İçerde bir derin inilti var
Kulak verdim açılıverdi duvar” (Tanyol, 1969: 19)

dedikten sonra altında “Fatih” yazan onun diliyle şu söyleyişe yer verir:

“Bendeki bu sevinci görürsüz,
Konstantiniyye fethine sevinir san-
man. Akşemseddin benim zama-
nımda olduğuna sevünürün” (Tanyol, 1969: 19)

Daha sonra Akşemseddin üzerine öğretici ve yüceltici bir tarih anlatısına yer verilir. Anlatıcının zamanda yolculuğu

yirminci yüzyıla ve Göynük'e çıkar. Akşemsettin'i türbesinde resmeden anlatıcı, yirminci yüzyılın tedirgin eden olumsuzluklarını ve huzursuzluğunu Akşemsettin üzerinden dile getirir. Huzursuzluk içindeki Akşemsettin, sonunda karanlığa karışır (Tanyol, 1969: 23).

“Trabzon Kalesinin Fethi” alt başlığında da tarih anlatısı ve bir anekdottan sonra 20. yüzyılın olumsuzluğuna gönderme yapılır. Manzum metinde bu huzursuzluğun ve olumsuzluğun sebebi ortaya çıkar. Trabzon kalesinin fethinden yirminci yüzyıla sıçrayan anlatıcı,

“Uyusun mışıl mışıl diye
Amerikan erleri
Gördü ki nöbet tutar
Onun askerleri
Trabzon kalesi onu tanıyor
Yer yarılrsa da yere geçsem diyor” (Tanyol, 1969: 27)

şeklinde Amerikan karşıtı Marksist bir söyleme yönelir. NATO'ya bağlı olarak Amerikan askerlerinin 1950'lerin başında Türkiye'de üst kurması başta Nâzım Hikmet olmak üzere Marksist ideolojiye bağlanan yazar ve şairler tarafından olumsuzlanır. Destanda yirminci yüzyıla taşınan ve yalnızlaşan Fatih Sultan Mehmet ve kişileştirilen Trabzon kalesi, bu durum karşısında utanç içindedir.

“Bu kapılar olmasaydı kapılar açılmazdı” epigrafi altında anlatıcı, tekrar 13-14. yüzyıla gider. Manzum söyleyiş içinde her birini “kapı” olarak nitelediği tasavvufi kişilikleri sergiler. Bu sergilemede “Baba İlyas”, “Ahi Evran”, “Hacı Bayram Sultan”, “şeyh Bedreddin”, “Akçakoca padişah” ve “Yunus Emre” gibi tasavvufi yönü öne çıkan tarihî kişilikler yerini alır.

Destanın “Dün YERLEŞME” kısmında Oğuz Kağan'ın vasiyetinden ve Dede Korkut anlatısından başlayarak Türklerin Anadolu'ya göçü, düzyazı ve manzum anlatım karışık şekilde hikâye edilir. Dede Korkut'un “ [a]hir zamanda padişahlık Kayı soyuna ulaşsın ve dahi kimesne ellerinden almaya' dedi. Ol dediği Osman Gazi soyu idi” (Tanyol, 1969: 32) söyleyişiy-

le Osmanlı Devleti'ne giden yol aralanır. "Tanrı anın gönlüne ilham ederdi" (Tanyol, 1969: 32) diyerek de Dede Korkut'un sözlerinin kutsalla bağı kurulur. Türk halkının "Diyar-ı Rum"a gelip Anadolu'yu yurt edinmesini eşitlik, paylaşımcılık, dayanışma, çoğalma kavramları etrafında manzum parçalarla dile getirir. Bu anlatım içerisinde dinî-tasavvufî yönü öne çıkan Yunus Emre, Taptuk Emre, Hacı Bektaş Veli gibi toplum öncülerine göndermelerde bulunulur. Anlatıcı, inanç sistemiyle olan teması ise şöyle belirginleştirir:

"Anlar Diyâr-ı Rum'a bir lokma bir hırka gelûp
Enelhak'da boğuldular
Kâbe de bu cennet de bu dediler
En güzel ibadet de bu dediler
Bir buğday harmanı gibi toprağı
Yıkadılar savurdular
Gönül pazarında kavurdular
Çölde kavrulmuş inancı bir akarsu ettiler" (Tanyol, 1969: 36).

Anlaşılabacağı üzere fizikî göçün yanında Türk halkının ruh dünyasında meydana gelen değişim de destana girer. Seküler bir kavrayışla soyut öte dünya yerine Kâbe'yi ve cenneti yeni geldikleri coğrafya olarak görmelerinin yanında alıntılanan son dizede inancın hayat kaynağına dönüşüne, Türk halkı tarafından yeniden yorumlanışına (Türk Müslümanlığına) gönderme yapılır.

Destanın ana yapısını oluşturan "KURULUŞ", "Orhan Gazi", "Osman Gazi", "Takva ve Fetva Ehli" alt bölümlerinden oluşur. Söz konusu alt bölümlerde Âşık Paşazade'den ve Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'dan geniş alıntılara yer verilir. Bu alıntılar, Orhan Gazi ve Osman Gazi'yi belirginleştirmenin yanında halkı ve sosyal yapıyı da belirginleştirir. Destanda Tanyol'un üzerinde ısrarla durduğu başlıca konuların biri devlet-halk bütünlüğü fikri ve ekonomik yapıdır. "Orhan Gazi" başlığı altında Osmanlı'da uygulanan mülkiyet şu şekilde ifadesini bulur:

“Geyikli Baba etti:

– Mülk ve mal Allahındır anı ehline verir.

Orhan Gazi etti:

– Ehli kimdir?

Geyikli Baba etti:

– Hak taalâ dünya mülkünü sizin gibi hanlara ısmarladı, mali dahi anı işletenlere ısmarladı kim kulları birbiri ile ihtiyaçların görsünler deyu” (Tanyol, 1969: 39).

Bu anlatımı, Âşık Paşazade'nin Tevarih-i Âli Osman'ından montaj tekniğiyle aktarılan Orhan Gazi'nin haksız kazanca ve zorla alınan zekâta karşı çıkmasının, ölümünden sonra mirasının azlığının anlatıldığı metin parçası genişleterek destekler. Aktarılan parçalarda rüya motifi, Şeyh Edebalı, Geyikli Baba gibi kişilerin çevresindeki anlatımlarla hak ve adalet vurgulanır; kutsalla bağ sürekli kurulur. Devletteki değişme ve bozulma, Anonim Tevarih-i Âl-i Osman'dan aktarılan takvanın yerini fetvanın alması, daha önce yokken devlet hazinesinin oluşumu, vezirlerin mal ve para yığmasının anlatımı aracılığıyla dile getirilir. Sultan Murat ve Fatih döneminde takva ehli ile fetva ehli olmak üzere ikili yapının doğuşu dikkatlere sunulur. Takva ehlinin öne çıkanı Akşemseddin, fetva ehlinin öne çıkanı Molla Gürani olarak belirir.

“Düş” bölümünde fantastik kurgu içerisinde İstanbul fethinde şehit düşen birinin anlatıcıya sur çevresindeki savaş alanlarını gezdirmesi, şehrin kapılarını tanıtması düzyazı olarak anlatılır (Tanyol, 1969: 52-53).

Destanın en uzun bölümünü oluşturan “FİKİR Akşemseddin”, düzyazı ve nazım karışık olarak İstanbul'un manevî fatihi şeklinde nitelenen Akşemseddin'e ayrılmıştır. “Bunalım” alt başlığı altında medrese öğrenimi gören Akşemseddin'in içinde bulunduğu açmaza dikkat çekilir. Bu açmaz, okuduklarının, gördüklerinin Akşemseddin'e yetmemesi, daha fazlasını arzulaması şeklinde belirir. Menkıbevi bir anlatımla Akşemseddin'in Hacı Bayram Veli'yle görüşmek için yolculuğa çıkması, onun pazar yerinde vücudunun üstü çıplak def çalıp oynayarak dilendiğini görmesi, bunun üzerine müridi olmaktan

vazgeçmesi, başka bir Veli'ye bağlanmak için Şam'a gitmek üzere yola çıkması, gördüğü rüya üzerine dönmesi, yolda Hacı Bektaş Veli'yle, Şeyh Bedreddin'le, Akçakoca'yla karşılaşması, Hacı Bayram Veli'ye intisap ederek erginleşmesi anlatılır.

“EYLEM Fatih” üst başlığı altında yer alan “Sultan Murad'ın Ölümü” ve “Rumeli Hisarının Yapılışı”nda Sultan Murat'ın ölümünden sonra II. Mehmet'in tahta çıkmak için Manisa'dan gelişi, tahta çıkışı destansı bir anlatımla dile getirilir:

“Köprüler ırmaklar geçildi
Ve Sultan Mehemed fecir sökmeden
Edirne'ye girdi
Meydan mahşer misali kalabalık
Kişneyen atların nefeslerinde hâlâ
Köpürüyordu Manisa'dan aldıkları soluk
Ne dal kıpırdıyordu ne yaprak
Bulut olduğu yerde durdu
Ağaçlar nefes almıya korkuyordu
Bir taş gibi sessizdi ortalık
Genç Padişah attan indi
ve sordu” (Tanyol, 1969: 74).

“Rumeli Hisarının Yapılışı” başlığı altında hisarın hükümdarın da işçilerle birlikte çalışarak dört ayda bitirilişi manzum olarak dile getirilir. “Hazırlık” bölümünün “Karar” alt başlığında Edirne'de II. Mehmet'in huzurunda İstanbul'un fethi üzerinde yapılan tartışma anlatılır. Devlet adamlarının önemli bir kısmı fethi karşı çıkarken Akşemseddin, İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethedileceğini söyleyerek padişahın rahatlamasını sağlar. Verilen karar üzerine İstanbul'un fethi için yola çıkılır:

“Ve feth için revan olundu yola
Haberler salındı sağa ve sola
Bütün bir âlem-i İslâm
Hadis-i Nebevi'ye
uyarak etti kıyam” (Tanyol, 1969: 84).

“Büyük Namaz”da Eyüp sahrasında Akşemseddin'in kıl-

dırdığı Cuma namazının görkemi, yine düzyazı-nazım karışık şekilde dikkatlere sunulur. “Kuşatma Hazırlığı”nda kuşatmanın uzaması üzerine yaşanan tereddütler, tartışmalar dile getirilir. Askerler, Akşemsettin’in şehrin fethinin gününü ve vaktini söylemesi üzerine coşkuyla savaşırlar. “Ferman” ve “Kapılarda” bölümlerinde askerlerin gayretiyle İstanbul’un alınışı, askerlerin savaşımları şiirsel bir dille dikkatlere sunulur. Destan, İstanbul’un fethinin tarih metinlerinin verili bilgileri ve dizgisine benzer şekilde düzyazı ve şiirsel dille anlatımı üzerine kurulur. Fakat elli üç günlük kuşatma, özellikle savaş sahneleri ve cephe metinde gereğince yer almaz.

3. Destanın Dayandığı Düşünce Örgüsü

1969’da kitaplaşan *Kuruluş ve Fetih Destanı*, biraz da vücut bulduğu dönemin etkisi altında geniş bir düşünce temeli üzerine oturtulmak istenir. Nâmık Kemal’den itibaren gelen yaklaşık yüzyıllık tarihe bir düşünce örgüsünün içinden bakmak yahut tarihi ideolojik bakışla yorumlamak çabasına bu destanda da rastlanır. Doğrusu, milliyetçilik de, İslamcılık da, Marksizm de tarihe ideolojik perspektiften yaklaşır, tarihi ideolojik argümana dönüştürmek ister. Bunun bir örneğine *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nda rastlanması tesadüfi değildir.

Kuruluş ve Fetih Destanı’nda Osmanlı’nın kuruluşunu İstanbul’un fethiyle birlikte gören Cahit Tanyol, Osmanlı’nın kuruluşunu sağlayan iki temel öge görür. Bunlardan biri şeriat, diğeri tarikatdır. Tanyol’un bakışıyla “[ş]eriat düzenin, tarikat ahlâk ve idealizmin kaynağı”dır (Tanyol, 1969: 6). Tanyol, şeriat ve tarikatı, Osmanlı’yı kuran ve yükselten iki temel güç olarak alıp metni bu iki kavram etrafında şekillendirir. Bu da yer yer Türk-İslam sentezi teziyle örtüşür. Çünkü inanç sistemine gönderme yapan şeriat kuralları sistemini, tarikat Orta Asya’dan Anadolu’ya taşınarak yeni inanç sistemi etrafında şekillenen iç zenginliğini, samimiyeti, bağlılığı, adanmışlığı temsil eder. Bunların sentezi millet varlığını şekillendirir.

Cahit Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nın başına koyduğu “Giriş”te metnin üzerine kurulduğu düşünce örgüsünü,

bu tür edebî metinlerde az rastlanacak şekilde, geniş geniş anlatma ihtiyacı duyar. Böyle bir anlatım, yazarın okuyucusunun anlama/kavrama yeteneğinden kuşku duyduğunu düşündürdüğü kadar bir bilim adamı/hoca olmasının sonucu olduğunu da düşündürür. “Anadolu’nun Türkleşmesinde düşünce ve eylemin nasıl bir sentezde özdeşleştiğini ve atılıma çevrildiğini duymadan, bilmeden, anlamadan yeni bir tarih ve devlet kuruluşuna gitmenin mümkün olamayacağı açık bir gerçektir” (Tanyol, 1969: 6) diyen yazarın, tarihî dönemleri, içinde yaşanan zamanı anlamak ve anlamlandırmak için kullandığı sonucuna varmak güç değildir. Nitekim,

“Vatanımız ve insanımız iki yüzyıldan beri açık ve kapalı bir şekilde Batı emperyalizminin saldırısına uğramaktadır. Bu saldırılara karşı kurtuluşu, Moğol valilerine uşaklık yapan, Selçuk hanedanının tutumunda arayanlar, devlet bilincinin çürümesinde dış düşmandan daha tehlikeli olmuşlardır.

Tümüne birden sömürge aydınları diyebileceğimiz bu insanlar, bilerek veya bilmeyerek, devletin ortadan kalkmasına ve yerine bir sömürge hükümetinin gelmesine çalışmaktadırlar. Bunların kuracağı her rejim devlet bilincinden ve devlet gücünden yoksun bir sömürge idaresi ve sömürge hükümeti olacaktır.

Günümüzün genç kuşaklarına düşen ödev, çürüyen eski devleti kurtarmak değil, kendi tarihimizin dialektik akışını izleyerek yeni bir devlet kurma çabası olmalıdır. Bilmek tarihimizin dialektik akışını eleştirmektir. Moğol saldırısında olduğu gibi, görünen bir tehlike olmaktan çok, ruhları sömürge idaresine yatkın bir kadro yetiştirmek amacını güdüyor” (Tanyol, 1969: 6-7)

cümleleri bunu açıkça gösterir.

Tanyol, kitabının 2004’teki ikinci baskısından bir yıl sonra Mostar dergisine verdiği bir röportajda destanı iki temel düşünce üzerine kurduğunu söyler:

“Dikkat edilirse Destan’ın bütününde egemen olan iki fikir var: Birincisi, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Türk vatani oluşu... Bunun tarihsel ve kalıcı olması için İstanbul’un fethi zorunluydu. Çünkü İstanbul Anadolu’nun kilidi ve Balkanlara çıkışın kapısı idi. (...) Fatih’in kurduğu devletin bir başka özelliği sınıf devleti olmayışı idi. Onun kurduğu devlet Eflatun’un tasavvur ettiği ‘İdeal Devlet’ modelini anımsatır” (Tanyol, 2005: 75-76).

Onun burada üzerinde durduğu iki fikirden biri Anadolu’nun Türkleşmesi, diğeri ise II. Mehmet’in sınıfsız bir devlet kurmuş olmasıdır.

Tanyol’un “Giriş”te ortaya koyduğu ilginç düşünceler de bulunmaktadır. O da Anadolu Türk tarihinin erken döneminin toplum öncülerini “sosyalist evliyalar” olarak nitelemesi ve Hz. Ömer ile Orhan Gazi’nin adlarını Mao ve Lenin’le birlikte anmasıdır:

“Dünün Türk devletini Anadolu evliyaları kurmuştu. Yarının Türk devletini ancak Yunuslar, Akşemseddinler, Hacı Bayram Sultanlar gibi üstün bir feragat ve kişiliğe sahip ‘sosyalist evliyalar’ kurabilir. Sosyalizmin kaba sofuları bizim, belki bu veliler çevresindeki coşkunluğumuz mistik bir sapıtma ve hatta onların deyimi ile bir gericilik görüntüsü diye adlandıracaklardır. Bu gibilere bir Hz. Ömer ile, bir Osman Gazi ile bir Mao’nun bir Lenin’in hayatları arasındaki ortaklaşa çizgiyi ve halkça yaşamayı anlatmak mümkün değildir. Onlar bizim düşünce ve eylem dünyamızın dışındadırlar. Onlar Marxçılığın hazır kalıpları için ısmarlama ülke aramakta devam etsinler. Sosyalizm üzerinde bilgiçlik taslamayı, edepsizlik ve şarlatanlık yapmayı, dünyanın en soylu fikrini kendi çıkarlarına bir araç olarak kullanmayı huy edinenler, bizim bu kitapta Akşemseddin’e önemli bir yer ayırışımızdaki anlamı anlayamayacaklardır” (Tanyol, 1969: 7-8).

Destanın ikinci ve üçüncü baskısına alınmayan bu paragrafın hangi psikolojik itki yahut yönelim altında metne konduğunu anlamak güçtür. Fakat dünyanın farklı ülkelerin-

de ve Türkiye'de İslam sosyalizminin tartışıldığı bir dönemde bu cümlelerin yer alması da fazla yadırganmamalıdır. Üstelik Tanyol'un yer aldığı Yön gazetesi çevresinde de İslam sosyalizmi üzerinde durulan konular arasındadır. Tanyol, Yön'de "İslamiyet ve Sosyalizm" başlığı altında bir dizi yazı yayımlar. Ayrıca Doğan Avcıoğlu-E. Tüfekçi'nin 1965'te Ragor Garaudy'den Sosyalizm ve İslâmiyet adıyla çevirdikleri kitap da bu ilgiyi gösterir. Yön'de yayımlanan metin parçalarından birinde yer alan fakat kitaba alınmayan "[y]arının Türk devleti, sosyalizme inanmış ve ona gönül vermiş aydınların buluşacağı yollar üzerinde kurulacaktır. Yoksa, ne sosyalizm üzerinde şartlananlık yapanların, ne de çağdaş Moğol'un çanağına üşüşen mollaların ve tabur imamlarının fikirleri ile değil" (Tanyol, 1967d: 15) derken de sosyalizm üzerine kurulacak bir devlet düşüncesini ifade eder. Çağdaş Moğol kelime grubuyla Batı'ya, daha çok da Amerika'ya göndermede bulunduğunu çıkarmak güç değildir.

Osmanlı devlet örgütlenmesinin başlangıcı olarak İstanbul'un fethini merkeze alan Tanyol, devletin temelinde iki kuvvet görür. Bunlardan biri şeriat, diğeri ise tarikattır. Ona göre "Yunus Emreler, Hacı Bektaş Veliler; Hacı Bayram Sultanlar, Akçakoca Padişahlar halkın ruhunu toprağa öyle üstün bir feragatle mayalandırmışlar ki, Osmanlı-Türk devleti bu mayanın tarih sahnesine çıkmış bir görünüşü olmuştur" (Tanyol, 1969: 6). Düşünceyle eylemin birlikteliğinden, düşüncenin eyleme dönüşmesi gerektiği sonucunu çıkararak Tanyol'un bakışıyla Osmanlı yapılanmasında "düşünceyi, yeni bir dünya ve devlet görüşünü Akşemseddin, eylem ve yaşantıyı da Fatih temsil etmektedir" (Tanyol, 1969: 8).

Cahit Tanyol'un kullandığı ifadeler arasında dikkat çeken öğelerden biri de "Anadolu milleti" nitelemesidir. Hangi tarihî ve sosyolojik arka planla desteklendiği anlaşılmeden kalan Anadolu milleti söz grubu, farklı bir dil kurma, farklı olma çabasının ürünü olmaktan öteye geçmeden kalır. O, Osmanlılığı, Anadolu halkı üzerinden kurgularken, "Anadolu milleti, Anadolu toprağında yeni bir sentez yaratmıştır. Devlet bu sen-

tezin tarihe uzanan somut görünüşüdür. İslamiyet bu sentezde sadece bir unsurdur” (Tanyol, 1969: 9) derken coğrafyaya bağlı bir sentezden ve Anadolu milletinden söz eder. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde beliren Anadoluculuk düşüncesinden ve Yahya Kemal’in “Michelet’in ‘Fransız toprağı on asırda Fransız milletini yarattı sözün”den (Tanpınar, 1962: 17-18) hareketle 1071’den bu yana Anadolu’da yeni bir millet olduk şeklinde Türklüğün, coğrafya ile tarihin bir sentezi olarak ortaya çıktığı görüşünden beslendiğı anlaşılan bu yaklaşımını yazar, derinleştirmeden bırakır.

Tanyol, “halkın devleti” ve “halk devleti” ayırımına da gider. Halk devletinin halkın iradesine, halkın devletinin ise halkın mutluluğuna dayandığını, adalet dağıttığını ifade eder. Türk tarih teziyle önemli ölçüde uygunluk taşıyan bu belirlemeler arasında yazar, kimi kez Marksist ideolojiyle örtüşen kavram ve söyleme de başvurur. Fetihten sonra cuma namazıyla birlikte ilk hutbeyi veren Akşemsettin, Fatih Sultan Mehmet’e şöyle seslenir:

“Kulları bir olmıyan
Allah’ın kendi bir değil
Kalmasın ülkende tek yoksul
tek aç
Olmasın kulların kula muhtaç
Şeriatın
şeriatların en güzeli
Girdiğın her ülkede
toprağı ayıran çit
Ve sınıflar silinmeli
Sen hem işçi hem hükümdar
(...)
Ve senin gölgende
Kamu mezhepler dinler
Korunsun haşredek
Ayrı dillerle göklere kalkan eller” (1969: 87-88)

Bu söyleyişte çitlerin/sınırların kalkması Marksist; hükümdar-işçi birlikteliğı, farklı inançlara serbestçe yaşama or-

tamının sağlanması düşüncesi hümanist bir söylemi çağırıştırır. Bu çerçevede Tanyol'un üzerinde durduğu kavramlardan biri de emektir. Halkın devletinde hak, hukuk gibi kavramların temelinde emeğin yer aldığı, tarikat mensubu kişilerin emekleriyle hayatlarını kazandıkları belirtilir. Bu yolla emek sömürsünün olmadığı bir Osmanlı devlet ve toplum düzeni resmedilir. “FİKİR Akşemseddin” bölümünde de emeğe kuvvetli vurgu yapılır. Çeşitli hayat sahneleriyle Anadolu velilerinin emekleriyle yaşayan insanlar olması sergilenir. Elinde dilenci keşkülüyle para toplayan Hacı Bayram, genç Akşemsettin'in verdiği parayı almaz (Tanyol, 1969: 60). Burçak hasadı yapmakta olan yaşlı Akçakoca'nın ürünlerini Hacı Bektaş Veli'nin nefes ederek toplaması karşısında Akçakoca'nın burçakların yerine geri dağıtmasını, kendi emeğiyle onları toplaması gerektiğini söylemesi dikkat çeker. Yunus Emre, emeğiyle ayrıcalıklı yere sahiptir (1969: 69). Emeği ve eşitliği Şeyh Bedreddin,

“Hacı hoca evliya

Emeğiyle eşit ola” (1969: 63)

sözünü dile getirir. Emeğe, emekte eşitliğe vurgu yapılması sosyalist anlayışa bağlı bir yönelimin sonucu olarak ortaya çıkar denebilir.

Geçmiş yüzyılların verilerini şimdiki zaman içerisinde yorumlayarak gelecek yüzyılları kurmak için malzemeye dönüştürme çabası içinde görünen Tanyol, “[h]ikâyesini anlattığım devlet düne aitti ve hiçbir sınıfın devleti değildi. Yarının devleti de eğer Türk devleti olacaksa aynı dialektik oluş çizgisini izleyecektir” (Tanyol, 1969: 11) cümlelerinde bunu açıkça ortaya koyar. Emeğe, işçiye zaman zaman yer veren Tanyol'un destanında tarihi diyalektikle ve sosyalist anlayışla kavrama gayreti çoğu kez anakronik bir yaklaşım ve yama olarak kalır. Tarihin diyalektik akışıyla ve metnin dünyasıyla uyumsuz. Çünkü Tanyol'un da kimi zaman vurguladığı gibi Türk toplumu sınıflı toplum değildir, böyle olunca da tarih sınıf mücadelesi ve buna bağlı olarak emek-sömürü üzerinden yürümez. Bu da zıtların karşılaşmasından doğan senteze zemin hazırlamaz.

“Giriş” yazısının sonuna doğru destan ve mitosa vurgu yapan Tanyol, destanların ve mitosların toplumu yoğurduğunu, mayaladığını ve bir oluşa gebe bıraktığını ifade eder. Ona göre millet, yeni bir devletleşme ve yapılanma içindedir. Osmanlı sonrası yıkıntıların altından kalkarak var olma mücadelesi veren Türk halkının bu mücadelesi dönemin çok sayıda aydını gibi Cahit Tanyol’u da alanına çekmiş görünmektedir. Cumhuriyet dönemi itibariyle aydınların 1932-1935’teki Kadro hareketiyle başlayan arayışları 1961 Anayasası’ndan sonra farklı ideolojik gruplarda genişleyerek sürer. Sosyalist kanatta bir yandan Karl Marks’ın eserleri çevrilir, bir yandan Asya Tipi Üretim Tarzı tartışılır, bir yandan Türk tarihine, ekonomik ve sosyal yapısına dikkatle eğilme ihtiyacı duyulur, bir yandan da Sultan Galiyev ve millî komünizm üzerinde görüşler geliştirilir. Diğer yandan Talat Aydemir öncülüğünde iki darbe girişimi yaşanır; düzeni değiştirmeyi hedefleyen öğrenci hareketleri ortaya çıktığı söylenebilir.

Bütün bunlar dikkate alındığında destanın, düşünce hareketlerinin yoğun yaşandığı, ideolojilerin ve sosyal hareketlerin kendini gösterdiği bir dönemde, 1960’ların sonunda yayımlandığı görülür. Söz konusu gelişmelerin ve tartışmaların içerisinde yer almasına rağmen Cahit Tanyol’un kaleminden çıkan *Kuruluş ve Fetih Destanı*, bilimsel sosyalizmden ve diyalektik materyalizmden çok, Âşık Paşazade’den itibaren gelen ve 20. yüzyılın ilk yarısında şekillenen millî tarih anlayışıyla/teziyle uygunluk gösterir. Başta Fuad Köprülü’nün Osmanlı araştırmaları ile Ömer Lütfi Barkan’ın Kolonizatör Türk Dervişleri olmak üzere millî tarih tezi çerçevesinde yapılan çalışmaların, destanın üzerine oturduğu düşünce zeminini kurduğu söylenebilir. Evliya kültü çerçevesinde Hacı Bektaş Veli, Geyikli Baba, Hacı Bayram, Yunus Emre, Akşemsettin gibi adlar Anadolu’nun manevî fatihleri ve mimarları şeklinde yorum kazanır. Onlara devlet kurucularından, hükümdarlardan daha fazla anlam yüklenir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda destanın yayımlandığı dönemde ellili yaşlarını yaşayan Cahit Tanyol’un çocukluk yıllarından itibaren yapılan

dünya anlayışı ve bilinçaltı, yeni bir dünya kavrayışına geçişine gereğince izin vermemiş görünmektedir. Böyle olunca da ortaya yazarın millî tarih teziyle sosyalist dünya görüşünü üst üste çakıştırma gayreti içine girdiği, millî bir sosyalizm arayışı içinde olduğu anlaşılmaktadır.

4. Metinlerarasılık

Cahit Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nı geniş bir metinlerarasılık üzerine kurar. Oğuz Kağan'ın çocuklarına nasihati, Dede Korkut Hikâyeleri, Osmanlı tarih yazıcılarının metinleri, millî tarih tezi, Yahya Kemal'in tarih görüşü, Nâzım Hikmet'in Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, Kemal Tahir'in devlet anlayışı ve Osmanlı üzerine geliştirdiği düşünceler bunlar arasındadır.

Destana şair, Yunus Emre'den yaptığı alıntıdan sonra epigraf mahiyetinde,

“Gönül viraneliğin od'a attım
Ol genci ben açtım, ben dağıttım
Harman olun dervişlerim”

üçlüğüyle başlar. Alıntındaki ikinci dize Şeyh Galip'in, “ben açtım o genci ben tükettim” (Şeyh Galip, 1992: 348)

söyleyişinden değiştirilerek/dönüştürülerek yahut farklı bir baskıdan yapılan aktarmadır.

Destanla tarih arasında sıkı bir ilişki olduğu düşüncesini taşıyan Tanyol, kimi zaman *Oğuz Kağan Destanı*'ndan, kimi zaman Dede Korkut'tan aktarmalarda bulunur; onların dil ve söylemini ödünçler. Başta Âşık Paşazade tarihi olmak üzere Osmanlı tarih yazıcılarının metinlerinden parçalar aktarır. Aktardığı metin parçaları Türk milletini, Kayı boyunu ve Osmanlı'yı devlet erki, iktidar, hak ve adalet çerçevesinde yücelten yapıdadır. Tanyol, bunlara kendi anlatımında emeği de ekler. Onun *Oğuz Kağan Destanı*, *Dede Korkut* ve tarih yazıcılarından yararlanmasının, söz konusu metinlerle metinlerarasılıklar kurmasının *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nın arka planını sağlam bir zemin üzerine kurmak düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Destanın içeriğinin önemli tarafıyla Yahya Kemal'in ve Kemal Tahir'in düşünceleriyle örtüştüğünü, onlarla kurulan metinlerarasılık üzerine kurulduğunu söylemek doğru bir belirleme olacaktır. Destanın geniş katmanına Yahya Kemal'in tarih anlayışının yayıldığı görülür. Yine destanda yer alan Osmanlı'ya bakışta ve devlet düşüncesinde Kemal Tahir'in düşünceleriyle kurulan metinlerarasılıklar söz konusudur.

Bu destanda Nâzım Hikmet'le kurulan metinlerarasılıktan da söz etmek gerekecektir. Destanın kurgusu Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'ndan önemli izler taşır. *Kuruluş ve Fetih Destanı*, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'ndaki anlatıcının hapishanenin parmaklıklarının arasından sızarak (Nâzım Hikmet, 1997: 228) zamanda ve mekânda yolculuğu, 15. yüzyıl başlarına gidip İznik'teki Şeyh Bedreddin'i, Aydın, Manisa, Karaburun çevresindeki Börklüce Mustafa'yı ve Torlak Kemal'i görerek anlatmasıyla ve Osmanlı tarih yazıcılarının metinlerinden geniş aktarmalar yapması yönüyle sıkı metinlerarasılıklar kurar. Kuruluş ve Fetih Destanı'nda da anlatıcı, 20. yüzyıldan 15. yüzyıl ortalarına yolculuğa çıkar, Akşemsettin'i ve II. Mehmet'i görür, fetih hazırlıklarına tanık olur, 13.-14. yüzyıla geçer, tekrar 20. yüzyıla döner. Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin'i idealize etmesine karşılık Tanyol da Akşemsettin'i idealize eder; hatta II. Mehmet'in önüne alır. *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'nda olduğu gibi *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda da basamak şeklinde dize dizilişlerine rastlanır. Denebilir ki Tanyol, örnek metin olarak aldığı *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'nı form/biçim bakımından model metin olarak kullanır.

Anlaşılabacağı üzere Tanyol, destanını, başta Osmanlı tarih yazıcılarının kalem ürünleri, Yahya Kemal ile Kemal Tahir'in tarih görüşleri ve Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* olmak üzere çok sayıda eserle metinlerarası ilişkiler ağı üzerine kurarak belirtilen eserleri alt metin olarak kullanır.

5. Diyalektik, Diyalektik Materyalizm ve Bilimsel Sosyalizm

Farklı tanım ve yorumlarıyla karşılaşılan “diyalektik, düşüncenin ve gerçekliğin bir tezle antitezden, söz konusu iki karşıtın bir sentezine varmak suretiyle gelişmesini gösteren varlık ve düşünce yasası olarak ortaya çıkar” (Cevizci, 2005: 509). Hegel felsefesinde önemli bir yer tutan diyalektik, Karl Marks tarafından diyalektik materyalizm şeklinde adlandırılarak tarihin ve sosyolojik süreç içerisinde insanlığın değişim ve dönüşümünün anlamlandırılmasında bir yöntemle dönüştürülür. Marksist ideolojinin önemli bir yöntem olan diyalektik materyalizmi, sosyalist yazarlar, insanlığın değişim ve dönüşümünü göstermek için edebî eserlerde yaygın olarak kullanır.

Cahit Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda diyalektikten ve “bilimsel sosyalizm”den yararlandığını, metni bu düşünce sisteminin üzerine kurduğunu ifade eder. Fakat kendisinin iddia ettiği gibi, *Kuruluş ve Fetih Destanı*, “bilimsel sosyalizm”le pek örtüşmez. Ayrıca diyalektik materyalizmde de ortaklaşan alan kurmada oldukça sınırlı kalır. Türklerin devlet kuruculuğu, adalet ve hak gibi kavramlara *emek*, *iş* ve *işçi* kelimelerinin eklenmesi, kapitalizm ve Amerikan karşıtlığı metni bilimsel sosyalizme de diyalektik materyalizme de taşımaya yetmez. Destanda Türk tarihi ideolojik bakışın dışında değerlendirildiğinde kendi dinamikleri çerçevesinde etki-tepki ve zıtların karşılaşmasından doğan bir diyalektiğin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda diyalektik yasa, olaylar ve olgular içerisinde tabiatıyla vardır ve sürekli işler. Türklerle Romalıların, Hıristiyanlarla Müslümanların, güçlülerle zayıfların, adaletle adaletsizliğin, hakla haksızlığın karşılaşmasından; bunların arasındaki çatışmadan ve geçişkenlikten diyalektik doğar. Fakat diyalektik materyalizm ve bilimsel sosyalizm doğmaz. Her şeyden önce destan, rasyonel dünya algısı üzerine değil menkıbelerden, mitoslardan, rüyalardan kurulu irrasyonel bir dünya algısı üzerine oturur. Bu da daha baştan metni, bilimsel sosyalizmden ve diyalektik materyalizmden uzaklaştırır.

6. Yahya Kemal, Kemal Tahir, Nâzım Hikmet Arasında

Cahit Tanyol'un *Kuruluş ve Fetih Destanı*, önemli taraflıyla Yahya Kemal, Kemal Tahir, Nâzım Hikmet'in düşünce ve sanat dünyasıyla uyum ve zıtlıklar üzerine kurulur. Osmanlı dönemini ve İstanbul'un fethini değerlendirişi Yahya Kemal'le Kemal Tahir'in düşünce dünyasına uygunluk taşır. Metnin kurgusunda yararlandığı anlaşılan Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'yla içerik yönünden farklı bir yapı gösterir. Hatta destan, Osmanlı'yı ve Türk tarih tezini olumlayan yapısıyla *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'na birçok yönden alternatif metin olma özelliği taşır.

Cahit Tanyol'un, Yahya Kemal'in çevresinde yer alan aydınlardan biri olduğu bilinmektedir. Nitekim Türk Edebiyatında Yahya Kemal İnceleme ve Anılar adıyla 1985'te yayımladığı kitap da bunu gösterir. *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda da Yahya Kemal'i anma ihtiyacı duyar. Ondaki Yahya Kemal etkisi daha çok Osmanlı dönemini olumlayan, İstanbul fethini bir dönüm noktası olarak gören, bütün Türk tarihine bir süreç olarak yaklaşan bakışında bulunur. Bunun izlerini *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda sürmek mümkündür.

Kemal Tahir'le olan teması ise daha çok *Devlet Ana* romanı çevresinde değerlendirilmeye müsaittir. Sosyal gerçekçi bir yazar olarak Kemal Tahir'in Osmanlı'yı olumlama, Türk tarihini Marksist teoriyle örtüşen taraflarıyla yorumlama gayreti, Cahit Tanyol'da da belirir. Kemal Tahir'in gerek düşünce yazıları gerek röportajları ve gerekse *Devlet Ana* romanıyla belirginleştirmeye çalıştığı Osmanlı'daki adalet anlayışı, sınıfsız toplum yapısı, toplumun moral değerlerini kuran yetkin kişiliklerle devlet öncülerinin işbirliği fikri *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda da yer alır. Söz konusu destanın ilk parçaları *Devlet Ana* romanının yayımlandığı 1967'de yayımlanır. *Yön*'de önce "Prof. Cahit Tanyol'un hazırladığı 'Fatih Destanı'ndan bir parça sunuyoruz" üst başlığı altında "Trabzon Kalesinin Fethi"nin manzum kısmıyla (Tanyol, 1967a: 5) destanın "Fikir Akşemseddin" kısmından düzyazı-manzum metin karışık bir

kısmı iki hafta arayla yayımlanır (Tanyol, 1967d: 15). Bu metin parçaları kitaba aktarılırken üzerinde bazı değişikliklerin yapıldığı görülür. Diğer parçalarının tamamlanarak kitaplaşması ise 1969'da gerçekleşir. Tanyol'un 1960'ların başlarından itibaren Yön gazetesi çevresiyle ve Kemal Tahir'le sıkı ilişkiler ağı içinde olduğu, Kemal Tahir'in evindeki toplantılara katıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Destanın "Giriş" bölümünde rastlanan "[d]ünyanın en büyük imparatorluğunu kurmuş olan bir toplumun (...)" (Tanyol, 1969: 6) söyleyişinin bir benzerine Kemal Tahir'de de rastlanır. Onun Türk halkı için "[d]ünyanın en büyük imparatorluğunu kökleştirip geliştirmiş en az altı yüzyıl kaniyle, canıyla, aklıyla malıyla savunup yaşatmış kahraman ve soylu bir halktır" (Kemal Tahir, 1989: 66) sözü bunu gösterir. Ayrıca destanda karşılaşılan Batı karşıtlığına (1969: 6-7) Kemal Tahir'de de rastlanır. Fakat her iki yazar da bu noktada içinde derin bir çelişkiyi barındırır. Gerek Kemal Tahir gerekse Cahit Tanyol, Batı karşıtlığına Batı'da gelişen Marksist ideolojiyle karşı koymaya çalışır; Batı'yla bağlarını kesemez.

Daha önce de belirtildiği gibi, *Kuruluş ve Fetih Destanı*, Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'yla form olarak benzerlik gösterir. Tanyol'un Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'ndan geniş olarak yararlandığını çıkarmak güç değildir. Destanda geçmişten şimdiki zamana, şimdiki zamandan geçmişe gidiş gelişler, daha önce Nâzım Hikmet tarafından uygulanan bir tekniktir. Şair, geçmişe yolculuk yöntemiyle sinematografik bir anlatım gerçekleştirmek, inandırıcı ve canlı bir atmosfer kurmak ister. Bu, Cahit Tanyol'da da sürer. Serbest tarzda yazması, kafiyelere yer vermesi, belirli dize öbeklerine başvurması, şu dizilişte de görüldüğü gibi,

“Öyle bir silkinişle çıktılar ki yola
Ve sankim arkalarında toprak
Dalgalanan bir ekin tarlasıydı
Ve dağ
ve yokuş

ve iniş
ve deniz” (1969: 74)

dalgalı dizeler kurması, ses tekrarlarına başvurması aralarındaki benzerliği artırır. Fakat Tanyol, form/teknik olarak yararlandığı *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nın Osmanlı’yı, devlet erkini olumsuzlayan yorumunun karşısına Osmanlı’yı, devlet erkini olumluyan bir bakış koyar. Bu yönüyle metin, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’na alternatif bir metin özelliği taşır. Çünkü *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nda Osmanlı devlet erki gücü, güce bağlı olarak haksızlığı, zulmü, emek sömürsünü, ölümü, halk karşıtlığını ve düşmanlığını temsil eder. *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nda ise Osmanlı moral değerleri, adaleti, doğruyu, eşitliği, emeği temsil eder. Bununla birlikte Tanyol’un Nâzım Hikmet’le kurduğu ilişki iki taraflı yönde yürür. Destanda,

“Gecenin altında yapıyalmız oturuyorum
Bir kapı çalıyorum
Kırk kapı açılıyor
Kapılarda duruyorum
Kapılarda Hacı Bektaş Veli’yi soruyorum
Ondan istediğim ne od’dur
Ne de gurbette ölen şairimin
Alev alev yanan özlemidir” (1969: 17-18)

derken “gurbette ölen şair” nitelemesiyle Nâzım Hikmet’e kapalı göndermede bulunur. Bu da onun Nâzım Hikmet konusunda ikili tavrı içinde olduğunu gösterir.

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı’nda iktidar erkini elinde bulunduran diğer kişiler gibi Şehzade Murat karşı gücü temsil eder. Nâzım Hikmet, Osmanlı’yı destanın girişinde şöyle resmeder:

“Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak

Çelebi Sultan Memet tahta çıkmış hünkâr idi.
Çelebi hünkâr idi amma
Âl Osman ülkesinde esen
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri timar idi.
Kırık testiler susuz
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
Yolcu, yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
Ve yolların sonu kale kapısında kılıçlar şakırdar
köpüklü atlar kişner iken
çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
tarumar idi.
Velhasıl hünkâr idi, timar idi, rüzgâr idi,
ahüzar idi” (Nâzım Hikmet, 1997: 229).

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nın daha girişinde Osmanlı sultanı, kardeş katili, ülke ise “kısırlık çığlığı”, “ölüm türküsü” nitelendirmeleriyle olumsuzluk içinde görünürlük kazanır. Nâzım Hikmet'in kaleminden çıkan destanın tamamında Osmanlı, baskı, katliam, adaletsizlik içinde sergilenir. Başkaldırıcı bastırmak için gönderilen Şehzâde Murad, şöyle çizilir:

“Kırlarda çocuk başlarını
Kanlı gelincikler gibi koparıp
çırılçıplak çığlıkları sürükleyip peşinde
beş tuğlu bir yangın geliyordu karşıdan ufku sarıp.
Bu gelen

Şehzade Murattı” (Nâzım Hikmet, 1997: 343-344).

Oysa *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda aynı “Sultan Murad'ın ölümü” dikkatlere sunulurken onu olumlayan bir bakış söz konusudur:

“Edirne'de
Bir ulu çınar ağacı gibi
Kendi gölgesinde öldü

Ve batan güneşe gömüldü
Sultan Murad Han
Saltanatsız bir saltanat bıraktı
Yüzü veliler gibi nurlu ve aktı
Gülbânk çekildi
salâ verildi
tekbir alındı” (1969: 17-18).

Bu söyleyişte de görüldüğü üzere, bütün metinde olduğu gibi, Sultan Murat ve Osmanlı olumlu yanlarıyla destanlaştırılır.

Tanyol, sosyalist bir yönelimle metinde zaman zaman emeği vurgulama ihtiyacı duyar. Diğer yandan sınıfsız bir toplum yapısına göndermede bulunur. Osmanlı toplumu Allah’a kullukta eşit, kişilerin birbirine üstünlüğü olmayan sınıfsız bir toplumdur. Oysa *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nda Osmanlı bunların tam tersidir.

7. Bugün ve Dün

Cahit Tanyol, *Kuruluş ve Fetih Destanı*’nda bugün ile dün arasında karşılaştırmaya başvurur. Fantastik kurgu içerisinde anlatıcının zamanda ve mekânda değişik dönemlerde yolculuk yapabilmesi, bu karşılaşmayı kolaylaştırır. Destanda “Giriş”ten sonraki ilk bölüm olan “Bu gün ÇÖZÜLME”de 13. yüzyılın içinden 20. yüzyıla gelen anlatıcı, tıpkı Moğol işgali altındaki 13. yüzyıl gibi 20. yüzyılı da karanlıklar içinde görür. Fakat 13. yüzyıl, nasıl 14. yüzyıla gebe ise 20. yüzyıl da 21. yüzyıla gebedir:

“Gecenin dibinde oturuyorum
Çağ yirminci yüzyıl
Yirmibire gebe
El yazması kitapları kapadım bir bir
Eridi rahlede mum
Sağım, solum, önüm, arkam uçurum
Medet ya Hacı Bektaş Veli medet
Ayağın türabı ocağın çerağı olayım
Bana el ver

bana dil ver
Beni sahib-ül huruç
yeni bir pîre ilet” (1969: 18)

söyleyişi, konuşan öznenin çözüm arayışı içinde olduğunu, geleceğe dönük umut taşıdığını gösterir. Tanyol’un Türk tarihinin Moğol istilası altındaki 13. yüzyıl Anadolu’sunun görünümüyle Batı tarafından işgal edilen 20. yüzyılı arasında bağ kurduğu söylenebilir. Bu noktada 1967’de yayımlanan Devlet Ana romanının Moğol istilasından sonra Osmanlının kuruluşunu konu alan geleceğe dönük olumlayan bakışının, Tanyol tarafından İstanbul’un fethi çevresinde olumlayan bakış olarak sürdürdüğü, içinde bulunulan olumsuzluklardan da çıkışın gerçekleşeceği düşüncesinin metnin derin yapısında yer aldığı söylenebilir. Üstte yer alan,

“Beni sahib-ül huruç
yeni bir pîre ilet”

söyleyişi, Doğu toplumlarında sıkça karşılaşılan bir kahraman, bir kurtarıcı bekleyişini yansıtır. Oysa 20. yüzyıl çerçevesinde düşünüldüğünde gelişmiş, demokratik toplumlarda halkın kendisi, her bir kişi kurtarıcıdır; kurtarıcı beklenmez.

8. Dil ve Söylem

Kuruluş ve Fetih Destanı’nda Cahit Tanyol, anlatımcı/narrativ, öğretici dil ve söylemin yanında zaman zaman epik, lirik ve coşkun bir söyleyişe de yönelir. Destanın düzyazı kısımlarında anlatımcı, öğretici dil ve söylem öne çıkar. Manzum kısımlarda ise yer yer coşkun bir dil ve söylemle karşılaşılır. Model metin olarak değerlendirilebilecek olan Nâzım Hikmet’in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’yla dil ve söylem yönüyle de benzerlik gösterir.

Destandan aktarılan tarih yazıcılarından alınmış şu düzyazı metin parçasıyla,

“Rivayet olunur ki, Sultan Murad Edirne’de Padişah iken, Hacı Bayram Veli’yi huzuruna çağırır. Meğer kim, padişahın gönlüne ‘cemaati kalabalıktır, bir fitne

çıkarmıya’, diye kuşku salmışlar Hacı Bayram Sultan padişah Murad’la halvet olur. Ve Sultan Murad anlar ki, anın yüreği âyine gibi saftır. Bir gece Sultan Murad derenun (içini) Hacı Bayram Sultan’a açar. Kostantiniyye fethin kenduye kısmet olup olmadığın sorar.

Hacı Bayram Sultan: ‘Nafile telef olma Sultanım, Kostantiniyye fethin sana nasip değildir,’ Sultan Murad’ın yanında oynıyan küçük şehzade Mehmed’i gösterir, ‘Ol feth-i Mübin, şu çocukla, Şahabeddin Sühreverdi soyundan bir köse’ye emrolundu.’ der. Ve filhâl öyle olur” (1969: 70).

Yine destandan aktarılan şu manzum metin parçası, aradaki farkın belirmesine yarar:

“Öyle bir silkinişle çıktılar ki yola
Ve sankim arkalarında toprak
Dalgalanan bir ekin tarlasıydı
Ve dağ
 ve yokuş
 ve iniş
 ve deniz
Ve böylece
 ufuklar daraldı boşaldı
Dağlar ses verdi dağlara
 dedi sendeniz
Köprüler ırmaklar geçildi
Ve Sultan Mehemed fecir sökmeden
 Edirne’ye girdi
Meydan mahşer misali kalabalık
Kişneyen atların nefeslerinde hâlâ
Köpürüyordu Manisa’dan aldıkları soluk
Ne dal kımıldıyordu ne yaprak
Bulut olduğu yerde durdu
Ağaçlar nefes almaya korkuyordu
Bir taş gibi sessizdi ortalık
Genç Padişah attan indi

ve sordu

Lalam Halil Paşa kandedir imdi” (1969: 74-75).

Anlaşılabacağı üzere şair, destanın manzum kısımlarında daha canlı, hareketli, akıcı bir dil ve söyleme yönelir. Bu da şiirsel dil için gereklidir. Şiirsel dilin kurulmasına dizelerin sıralanışı, ses tekrarları, kişileştirme katkı sağlar.

Tanyol, kimi kez de eski anlatılarda sıkça karşılaşılan kalıp sözlere başvurur:

“Râviyan-ı ahbar ve nâkilân-ı âsar
Şöyle rivayet ederler kim” (1969: 33).

Bu ve benzeri söyleyişlerle, arkaik kelimelerle gelenekle bağ kurar. Destanın konu aldığı yüzyılların dil ve söyleyiş özelliklerini, yer yer destana aktararak kuruluş döneminin atmosferini yakalamak ister.

Şair, alıntılanan metin parçalarında da görüleceği üzere, arkaik söyleyişleri de bir dil özelliği olarak kullanır. Metinde geçen “meğer kim”, “değüldür”, “kandedir imdi” gibi söyleyişler bunlar arasındadır. Şair, özellikle Osmanlı tarih yazıcılarının metinlerinde ve tarihî kişiliklerin konuşmasında orijinal dil ve söyleme başvurur. Bu da dönemin atmosferini yakalamada katkı sağlar.

Sonuç

1969 yılında *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nı yayımlayan Cahit Tanyol, Osmanlı tarih yazıcılarından yararlanarak Yahya Kemal, Kemal Tahir ve Nâzım Hikmet etkisinde bir metin ortaya koyar. Yahya Kemal'in Türk tarihini, Osmanlı'yı olumsuzlayan bakışıyla Kemal Tahir'in sosyalist anlayışla Osmanlı'yı olumsuzlayan bakışını çakıştırır. Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'ndan form/teknik bakımdan yararlanmakla birlikte onun Osmanlı'yı olumsuzlayan bakışının karşısında yer alır. Âdeta Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*'na karşı alternatif bir metin yazar. 1960'larda *Yön* gazetesi çevresinde çok sayıda sosyalist aydınla beraber hareket eden ve o yıllarda yerli bir sosyalizm

anlayışına bağlanan Tanyol, Osmanlı devlet yapısıyla sosyal hayatını sosyalist dünya anlayışıyla birleştirme çabasına girer. Tarihî dönemlerden bulduğu çeşitli hayat sahneleri ve argümanlarla yerli sosyalizm üzerinden kapitalist Batı dünyasına, özellikle Amerika'ya karşı bir söylem kurar. Ara sıra *emekten* söz etse de *işçi* kelimesine başvursa da II. Mehmet'i hisar yapımında çalışırken gösterse de Marksizm, bu destanda önemli yer tutmaz; Türk tarihinin akışıyla bütünleşemez, yama gibi kalır. Tanyol, bilimsel sosyalizm ve diyalektikten söz etmekle birlikte bu yapılardan çok dinî-tasavvufî bir dil geliştirme yoluna gider. Devleti kuran, Osmanlı'yı yükselten, İstanbul'un fethini sağlayan dinamiğin inanç değerlerinde gizli olduğu sergilenir. *Kuruluş ve Fetih Destanı*'nda onun çabasının millî değerlerle sosyalist dünya görüşü arasında ortak alan kurmak, Osmanlı-Türk tarihi ve İslam'la sosyalizm arasında uzlaşmayı sağlamak olduğu söylenebilir. Fakat şairin bir ideolog gibi durmadan çaba harcadığı metinde bu yapılar, kaynaşmadan kalır.

Kaynaklar

- Cevizci, Ahmet (2005). Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çav, Erkan. (2011). Dramın Aydını Cahit Tanyol Şair-Öğretmen-Felsefeci-Sosyolog, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çetindaş, Dilek (2014). Türk Edebiyatında Destan, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Kemal Tahir (1989). Notlar/Sanat Edebiyat I, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Nâzım Hikmet (1997). Benerci Kendini Niçin Öldürdü Şiirler 2 Benerci Kendini Niçin Öldürdü?, Gece Gelen Telgraf, Portreler, Taranta Tabuya Mektuplar, Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl. İstanbul: Adam Yayınları.
- Pospelov, Gennadiy N. (1985). Edebiyat Bilimi II, Birinci Baskı, (Çev. Yılmaz Onay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şeyh Galip (1992). Hüsn ü Aşk. (Haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanyol, Cahit. (1967a). "Der Hicab-ı Fatih Sultan Mehmet". Sayı 217, 26 Mayıs, s. 5.
- Tanyol, Cahit (1967b). "İstanbul'un Fethi: Bu Namaz Değil Bir Seferdi". Cumhuriyet, 2 Haziran.
- Tanyol, Cahit (1967c). "İstanbul'un Fethi: Büyük Hücum". Cumhuriyet, 3 Haziran.
- Tanyol, Cahit. (1967d). "Der Buhran-ı Akşemseddin". Sayı 219, 9 Haziran, s. 15.
- Tanyol, Cahit. (1969). Kuruluş ve Fetih Destanı. İstanbul: Gün Matbaası.
- Tanyol, Cahit (2005). "Cahit Tanyol ile Kuruluş ve Fetih Destanı Üzerine Söyleşi", Konuşan: Hüseyin Durukan. Mostar, S. 3, Mayıs 2005, s. 74-76.

- Tanyol, Cahit (2007). “Akşemseddin Fikri, Fatih Eylemi Temsil Eder”, Konuşan: Nesrin Çaylı, Yeni Şafak, 27. 05. 2007, <https://www.yenisafak.com/hayat/aksemseddin-fikri-fatih-eylemi-temsil-eder-47433>, Erişim: 12. 06. 2023.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1962). Yahya Kemal, İstanbul: Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti Neşriyatı.
- Yetiş, Kâzım (1994). “Destan”, DİA, C. 9, s. 2002-205.